



بررسی مشکلات مهارت نوشتن در درس فارسی مقطع ابتدایی

فاطمه عصاری

دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان واحد اروند آبادان، ایران

assariyaseen@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی مشکلات و چالش های مهارت نوشتن دانش آموزان ابتدایی در درس فارسی است. با توجه به اینکه مقطع ابتدایی در رشد و افزایش توانایی کودکان نقش حیاتی و موثر دارد، در چند سال اخیر مشکلات نوشتن علی الخصوص در درس فارسی در بین دانش آموزان ابتدایی افزایش پیدا کرده است و مشکلات دیگری را در تحصیل دانش آموزان ایجاد کرده است. مشکلات نوشتن انواعی دارد: اختلال دیکته نویسی، که دانش آموزان در این اختلال در املا نویسی در درس فارسی با مشکلاتی مواجه می شود و باعث افزایش مشکلات تحصیلی او می شود عوامل زیادی در ایجاد این مشکل دخیل هستند: عوامل اجتماعی، فرهنگی، ژنتیکی و... ضعف حافظه شنیداری و دیداری در مشکل املا نویسی دانش آموزان نقش بسیار زیادی دارد. و مشکلاتی از قبیل قرینه نویسی و ... دانش آموزان با آن مواجه هستند. با توجه به اهمیت درس فارسی در مقطع ابتدایی و نقش آن در بقیه ماده های درسی، بنابراین ایجاد هر مشکلی در مهارت های زبانی چهارگانه، تأثیری در سایر دروس هم خواهد داشت.

واژگان کلیدی

مشکلات، نوشتن، فارسی، مقطع ابتدایی



مقدمه

طبق تعریف انجمن روانشناسی آمریکا ناتوانی یادگیری عبارت است از ناتوانی در یک یا بیش از یک فرایند روانشناختی پایه که تعاریف اختلال یادگیری در فرآیند درک یا کاربرد زبان شفاهی یا نوشتاری نقش دارد و موجب بروز نقص در توانایی افراد در گوش دادن، فکر کردن، صحبت کردن، خواندن و نوشتن و هجی کردن یا محاسبات ریاضی گردیم. این تعریف کودکانی که مشکلات یادگیری آنها ناشی از ناتوانی های حرکتی، بینایی یا شنوایی، عقب ماندگی ذهنی، آشفتگی های هیجانی، فقر محیطی، فرهنگ یا اقتصادی است را در بر نمی گیرد. از نظر آموزشی کودکانی دارای نارسایی های یادگیری هستند که تفاوت فاحشی بین توانایی هوشی القوه ی آنها و عملکردشان در ارتباط با فرایند یادگیری، وجود داشته باشد. وجود این تفاوت ممکن است همراه با اشکال مشخص شده ای در سیستم اعصاب مرکزی باشد، اما باید به خاطر داشت که این تفاوت ناشی از عقب ماندگی ذهنی، محرومیت های فرهنگی و آموزشی، اشکالات شدید هیجانی یا نقص در حواس مختلف نیست (گرچی زاده اردشیری، 1400).

مشکلات یادگیری واقعیتهایی غیر قابل انکار هستند که در تمام جوامع و فرهنگ ها به چشم می خوردند. کودکان با این مشکلات، اغلب ظاهری طبیعی دارند. رشد جسمی، قد، و وزن آنها نشانگر بهنجار بودن آنان است. کودکان با ناتوانی یادگیری افرادی هستند که الگوهای غیر عادی از درک این جهان دارند. به نظر می رسد الگوهای عصب شناختی آنان تا اندازه ای از کودکان هم سن خود که این ناتوانی ها را ندارند، متفاوت باشد. این کودکان گروه ناهمگونی را شکل می دهند. و وجه اشتراکی که در بیسن همه ی آن ها وجود دارد این است که در یادگیری دروس مدرسه مشکل دارند مهارت ها و عملکرد آن ها به طور قابل ملاحظه ای پایین تر از سطح مورد انتظار است (زینی و بلوچی انارکی، 1395).

ناتوانی یادگیری خاص، حوزه جدید بین رشته ای است که در میان سه رشته ی پزشکی، روان شناسی، و تعلیم و تربیت ویژه جایگاه خود را به تدریج روشن کرده است. این اختلالات ممکن است خود را به صورت اختلال در گوش دادن، فکر کردن، سخن گفتن، خواندن، نوشتن، هجی کردن و شمارش اعداد نشان دهد (کشمیرشکن و همکاران او، 1400).

نوشتن یک فرایند عصبی پیچیده ای است که به هماهنگی مکانیسم های چند گانه مغز ارتباط دارد، و نیازمند تحریک و ادغام زنجیره ی منابع و اطلاعات چند گانه، توجه، حافظه، مهارت های حرکتی، زبان و شناخت است (شبابی و همکاران او، 1396).

عمل نوشتن یک مهارت حرکتی و ادراکی است که در برقراری ارتباط نقش بسیار مهمی دارد. تبحر در نوشتن، یکی از پیش نیاز های موفقیت تحصیلی است. و مشکلاتی که برخی از دانش آموزان با نوشتن دارند، می توانند پیشرفت آنها به سطوح بالاتر را به تاخیر بیندازد. متأسفانه مشکلات نوشتن در کودکان دبستان به ویژه پسران بسیر شایع است. در تخمین های بین المللی شیوع مشکلات نوشتاری بسته به پایه های تحصیلی، معیارهای انتخاب، ابزار های مورد استفاده، بین 5 تا 27 درصد برآورده شده است. تحقیقات داخلی نشان داده است، از هر 1000 دانش آموز فارسی زبان ابتدایی حدود 13 نفر ناتوانی خاص نوشتن دارند. در همین راستا از طرف سازمان بهداشت جهانی، مشکلات نوشتاری به عنوان مانعی در مسیر مشارکت در فعالیت های مدرسه، که عنصر مفیدی در رشد طبیعی کودک است، معرفی شده است (رشیدی و همکاران او، 1398).

در دوره ی دبستان علاوه بر آموزش فارسی و مهارت های چهارگانه آن (صحبت کردن، نوشتن، خواندن، گوش دادن) در قالب درس های فارسی، املا، انشاء، جمله نویسی، به آموزش مقدماتی ادبیات فارسی و انواع آن اعم از نثر و شعر نیز پرداخته می شود. بدیهی است برنامه ی آموزش فارسی در دوره ی دبستان باید در قالب معیارهای ادبیات کودکان و نوجوان ساماندهی و اجرا شود. آموزگاران مقطع ابتدایی برای موفقیت بیشتر در زمینه ی آموزش فارسی، که بیشتر به جنبه ی ادراک شفاهی و خواندن متون شعر و نثر مربوط است، باید از دانش و آگاهی لازم نسبت به ماهیت، مفاهیم و انواع گونه های ادبی برخوردار باشد. هر چه فرد آمادگی بیشتری برای رفتار معینی داشته باشد برای انجام دادن رفتار به محرک کمتری نیاز دارد. مثلاً خنداندن انسان خوشحال بسیار ساده تر از یک شخص غمگین است هر چه فرد آمادگی کمتری داشته باشد، تحرک بیشتری برای ایجاد آن رفتار لازم است. تدریس و فعالیت معلم زمانی بیشترین تاثیر را در یادگیری خواهد گذاشت که شاگرد به آمادگی لازم رسیده باشد (مختاری و همکاران او، 1397).

نوشتن پیچیده ترین مهارت زبانی در میان مهارت های چهارگانه (شنیدن، گفتن، خواندن، نوشتن) مهارت نوشتن یکی از مهم ترین را های بیان اندیشه و تبادل دیدگاه های فرد با دیگران، شناخته شده است. اگر دانش آموزان آگاهی کافی نداشته باشند که چگونه خوب



بنویسند، نمی توانند دانش و توانایی خود را نشان دهند همچنین اگر دانش آموزان نتوانند دیده ها و شنیده ها و اندیشه های خود را با قواعد نگارشی ارائه نمایند. با وجود اهمیت نوشتن، امروزه در مدرسه ها به آن توجه کافی نشده است. مدرسه باید کودکان را برای رسیدن به مهارت نوشتاری در سطح بالا آماده کند اینکه دانش آموزان منتظر بمانند تا در مقطع های بالاتر مشکل هایی را حل کنند که ریشه ی آنها را باید در کلاس های ابتدایی از بین می برند، پذیرفتنی نیست. به پیشنهاد کارگروه ملی نوشتن که برای انجام اصلاحات در زمینه نوشتن از سال 2002 میلادی در آمریکا تاسیس شده است. اصلاح ها باید از پایه ی ابتدایی یعنی زمانی که دانش آموزان به تازگی نوشتن را می آموزند، آغاز گردد. کارشناسان معتقد هستند دانش آموزانی که مهارت های نوشتن را در سن پایین گسترش می دهند، ابزاری ارزشمند برای یادگیری، ارتباط و ابراز خود بدست می آورند. آنها هنگامی که تکلیف های نوشتاری چالش برانگیز روبه رو می شوند در نوشتن ماهر خواهند شد (مطلق وهمکاران او، 1398).

مشکلات نوشتن در درس فارسی مقطع ابتدایی، یکی از ناتوانی های یادگیری دانش آموزان است. این دانش آموزان علی رغم داشتن هوش طبیعی و عملکرد بینایی، شنوایی، روانی، رفتاری، و هیجانی مناسب با توجه به اینکه محرومیت های اقتصادی، محیطی و فرهنگی ندارند در عملکرد تحصیلی خود ضعیف هستند و بسیار بد خط می نویسند و گاهی اوقات وارونه نویسی نیز دارند. اگر اختلال نوشتن به موقع تشخیص داده نشود و درمان نشود می تواند مانع دستیابی شخص به سطوح شغلی بالا می شود. افراد بالغ دارای مشکلات نوشتن، در انطباق اجتماعی (در زمینه مهارت های نوشتن) دچار بی کفایتی می شوند و این احساس مستمر، حس جدایی، بیگانگی و حتی حقارت را در آنها ایجاد می کند آنها اکثر مشاغلی را انتخاب میکنند که به حداقل مهارت های نوشتن احتیاج داشته باشد این افراد به ندرت به موقعیت های حرفه ای دست می یابند که از نظر اجتماعی مطلوب یا مستلزم نگارش سطح بالا است. به مرور زمان مشارکت این افراد در اجتماع کمتر می شود و حتی در فعالیت های روز مره زندگی دچار مشکل می شوند. بنابراین بهتر است در سنین کم مشکلات نوشتن در درس فارسی تشخیص داده شوند و درمان شوند (حواپی و همکاران او، 1391).

مطالعات دست نویسی در طی رشد نرمال کودکان از آمادگی تا پنجم ابتدایی (سن 6 تا 11 سالگی) نشان داده که رشد کیفیت و سرعت دست نویسی در طول پایه ی اول (6 تا 7 سالگی) اتفاق می افتد و در کلاس دوم (7 تا 8 سالگی) به اوج خود می رسد. توسعه ی سایر مهارت ها در کلاس سوم (8 تا 9 سالگی) دیده می شوند. در این سن، دست اتوماتیکی می شود و به منزله ی یک ابزار توسعه ی ایده ها و افکار است. علی رغم تغییرات در سیستم آموزشی و وجود رایان هورپردازشگرهای پرسرعت، هنوز در مدارس رایج ترین عاملی که دانش آموز از طریق آن دانسته ها و علم خود را نشان می دهد. دست نویسی است و انتظار می رود دست نوشته او خوانا باشد با وجود این تحقیقات مختلف بیان گر ضعف دانش آموزان کشورمان در نوشتن و مهارت دست نویسی هستند. لذا با توجه به به اهمیت نوشتن و از آنجایی که دانش آموزان در اکثر فعالیت های درسی خود با نوشتن سروکار دارند و ضعف در نوشتن مسلما اثرات نامطلوبی بر درس های دیگر آنان می گذارد که در نهایت به کاهش انگیزه دانش آموزان در نوشتن و بقیه دروس می شود (الداعی، 1399).

مشکلات ویژه نوشتن را می توان در گروه های مختلف از دانش آموزان ردیابی کرد: اول افرادی که در آنها شواهد بالینی صدمه به سیستم حرکتی قشری، مثلا صدمات هنگام تولد وجود دارد در اینجا مشکل عمدتا بیانگر از هم پاشیدگی حرکتی عمومی است. گروه دوم افراد چپ دستی هستند که به دلیل آموزش نامتناسب با نیاز هایشان با این مشکل مواجه شده اند. سومین و بزرگترین گروه، دانش آموزانی هستند که مشکل آنها در نوشتن همراه با سایر مشکلاتی است که ما آنها را با تاخیر یا شکست در اکتساب بارز برتری یک طرفه مرتبط می دانیم. در اینجا چند زیرگروه یافت می شود: الف. آنهایی که با ناتوانی در خواندن و هجی کردن مرتبط هستند. ب. کسانی که علی رغم هوش خوب و نیروی عضلانی خوب، در یادگیری هر الگوی حرکتی ای که مستلزم پیچیدگی حرکات عضلانی زیادی باشند با مشکل مواجه هستند. ج. مواردی که دست خط بسیار بد آنها می تواند با لکنت زبان در ارتباط باشد. دست خط بد ممکن است بستگی به عواملی مانند: وضعیت نشستن، ارتفاع صندلی و میز، ابزار نوشتاری مورد استفاده و نحوه ی قرار دادن آن روی میز، روشنایی محیط و سروصدا، فاصله تخته سیاه هنگام نسخه برداری و حجم متنی است که از کودک انتظار می رود آن را بنویسد. در حالت درازست کودک باید با پاهای صاف روی صندلی بنشیند و باسن و کمر و پشت به صندلی تکیه داده شود. زانوها تقریبا 90 درجه و آرنج ها کمی خم شده و دست ها به راحتی روی سطح میز قرار گیرند (مطهری صدر و همکاران او، 1401).



مشکل نوشتن می تواند با علائم خفیف در سنین مختلف ظاهر شود این اختلال در اوایل کودکی شروع به رشد می کند اما تا سنین مدرسه ادامه می یابد. توصیه ی متخصصان برای تشخیص دیسگرافی به شرح زیر است: سرعت کم نوشتن، خط خوانا، ناسازگاری بین توانایی هجی و ضریب هوشی کلامی و تاخیرهای پردازش در برنامه ریزی حرکتی است. میزان شیوع اختلال نوشتن در دانش آموزان سالم دوره ابتدایی 10 تا 30 درصد ذکر شده است. و 90 تا 98 درصد از کودکان با اختلالات یادگیری در کسب این مهارت، با مشکل مواجه هستند.. به منظور بهبود عملکرد این کودکان، تاکنون پژوهشگران پژوهش های زیادی انجام داده از جمله فرامرزی، کرمعلیان و نصراللهی (1390) نشان دادند مداخله ی آموزشی مبتنی بر رویکرد تجربه زبانی می تواند مهارت بیان نوشتاری دانش آموزان را بهبود بخشد. دانینگ هولمز¹ و گاترکول² (2013) به نظر می رسد هر نوع روشی که به بهبود کارآمدی و عملکرد حافظه دیداری کودکان منجر می شود، به احتمال زیاد در توانایی نوشتن کودک تاثیر مثبت خواهد داشت. و هایم³ (2016) انجام شد که همگی بیانگر آن هستند که کودکان با مشکل نوشتاری در مقایسه با دانش آموزان عادی در حافظه ی دیداری اسامی، چهره ها و... عملکرد ضعیف تری دارند (کشمیسیرشکن و همکاران او، 1400).

1. مشکلات نوشتن

1-1. دیکته نویسی

مهارت دیکته نویسی یکی از مهارت های نوشتاری محسوب می شود و نوشتن نیمه فعال محسوب می گردد. حدود 27 تا 28 درصد از کل ناتوانی های یادگیری را اختلال دیکته نویسی تشکیل می دهد. مول، نیوهاف، برودر و اسکالتی کورن، با بررسی 1633 دانش آموز میزان شیوع اختلال دیکته نویسی را حدود 7 درصد گزارش کرده اند، مشکل در دیکته نویسی در درس فارسی ابتدایی علاوه بر اینکه عزت نفس دانش آموزان را تضعیف می کند، اگر چاره ای برای آن اندیشیده نشود در دراز مدت موجب افت تحصیلی و یا حتی ترک تحصیل دانش آه آموز خواهد شد. آنچه باعث می شود دیکته خیلی دشوار شود این است که شکل نوشتاری الگوی متناقضی دارد و تشابه حرف به حرفی، بین صداهای گفتاری و شکل نوشتاری نیست. مشکلات دیکته نویسی به اضافه کردن، حذف کردن، یا جایگزینی صامت ها و مصوت ها به جای یکدیگر اطلاق می شود (پرویزیان و همکاران او، 1401).

مشخصه ی اصلی نارسانو نویسی این است که املا نویسی کودک، با در نظر گرفتن سطح هوشی و آموزشی به میزان چشمگیری پایین تر از حد انتظار است. این کودکان، تعداد زیادی اشتباهات دستوری دارند، نمی توانند پارگراف بسازند، معمولا نقطه گذاری پایان جمله را فراموش می کنند و اغلب توانایی به خاطر آوردن احساس جنبشی کلمه ها را ندارند، به عنوان مثال، حرکت هی دست در هنگام نوشتن که به سشمت بالا و پایین می رود، برای آنها دشوار است واضح است این اختلال در عملکرد تحصیلی و امور روزمره ای که مستلزم نوشتن است، تداخل می کند. نمونه ای از خطاهای دانش آموزان در املا نویسی عبارت است از: حذف بخشی از هجاها یا حرف ها، تقطیع کلمه ها، چسباندن کلمه ها یا حروف به یکدیگر، غلط های مربوط به کلمه هایی که نوشتن آنها به شیوه ای غیر معمول مرسوم است و کودک چاره ای جز حفظ کردن آنها ندارند. لذا برای برطرف کردن این مشکل اختلال دیکته نویسی باید اقداماتی صورت بگیرد. یکی از روش های که با بهره گیری از روش چند حسی در فرایند یاددهی و یادگیری تدوین شده است، روش سینا است. که عمده ترین هدف آن آموزش خواندن، هجی کردن، و در نهایت آموزش نوشتن به فراگیری که اختلال یادگیری ویژه دارند. این وسیله ی آموزشی شامل 97 کلمه و 43 صدای گفتاری و نوشتاری است که در نوشتن آنها از 32 حرف الفبای فارسی استفاده شده است. در انتخاب این 97 کلمه به این نکات توجه شده است: ساده بودن، کوتاه بودن، فراوانی کاربرد، معنادار بودن یا مفهوم بودن کلمات برای مخاطب، محرک ذهن بودن و... می باشد. در این برنامه ی آموزشی زبان فارسی به کودک از ساده ترین و کوتاه ترین کلمه مانند: آب شروع می شود، کلمه برای او خوانده می شود، اجازه داده می شود که کودک شکل کامل آن را ببیند با انگشتش حرف های آن را

¹ Holmes

² Ghatrakul

³ Hey



لمس کند و در جای خود قرار دهد هر چند بار که لازم است کلمه برایش تکرار می شود تا کودک مفهوم آنچه را که انجام می گیرد به درستی بیاموزد به طوری که روش سینا باعث افزایش درک مطلب و سرعت خواندن و کاهش خطای جانشینی می شود (مهرادصدر و همکاران او، 1398). تبریزی معتقد است برای حل مشکلات اختلالات دیکته نویسی در کتاب خود با نام (نارسانووسی دانش آموزان در درس املا) ابتدا باید یک آزمون هوشی جزئی و کلی از افراد گرفته شود بعد از اطمینان از عاغدی بودن هوش دانش آموز، باید اشتباهات دیکته های متعدد دانش آموزان را از روی دفتر دیکته ی وی یادداشت کنیم و علت آن ها را بیابیم. با این کار در می یابیم که تمام غلط های دیکته از سنخ نیستند؛ مثلاً ممکن است بعضی ناشی از مشکل در تمییز دیداری، وارونه نویسی، حافظه ی توالی دیداری، ناکافی بودن دقت، ضعف در حافظه ی دیداری و حساسیت شنیداری باشند. یاغچی (1388) در پژوهشی اقدام پژوهی با عنوان (بررسی علل ناتوانی در خواندن و نوشتن) بیان می دارد ممکن است دانش آموز مشکل دار، بعضی از حروف را به صورت سروته ببیند؛ مثلاً (من) ر به صورت (نم) مشاهده کند. امکان دارد دانش آموز قادر به تشخیص کلماتی که قبلاً دیده است؛ نباشد و یا نتواند حروف مشابه را بخواند و بنویسد؛ مثلاً حروفی مانند (ع) را با (غ) و (ط) را با (ظ) و... باهم اشتباه بگیرد (کمالی نهاد و همکاران او، 1401).

بسیاری از والدین که دانش آموز دبستانی دارند از بدخطی یا بدنویسی فرزندشان شکایت دارند و به دنبال دلیل این مشکلات هستند. تا با رفع آنها به فرزندشان کمک کنند تا در آینده خط زیبایی داشته باشد. کودک برای ورود به مدرسه نیاز به تقویت ماهیچه های دست و انگشتان دارد. برای این منظور قبل از پیش دبستان، والدین می توانند خمیرهای بازی یا گل رس در اختیار فرزندشان قرار دهند. تا کودک با آن ها شکل های متنوعی سازد هر چه خمیر سفت تر باشد به تقویت این مهارت ها کمک بیشتری می کند. کودک می تواند نقطه چین هایی را که مربی می دهد را می تواند به هم دیگر وصل کند. یکی از مهم ترین مشکلاتی که دانش آموزان در نوشتن با آن مواجه هستند ضعف در املا است. اولین گام در برطرف کردن هر مشکل شناسایی و ریشه یابی است. املا ی فارسی یکی از مهم ترین مواد درسی در فارسی ابتدایی است که با دیگر مهارت ها در ارتباط است. در املا ی فارسی علاوه بر آن که به صورت صحیح نوشتاری کلمات به دانش آموزان آموخته می شود موجبات تقویت مهارت گوش ادن و درک و دریافت سریع واژه ها و... فراهم می آید. از علل مهم نارسانووسی یا همان مشکلات نوشتن در دوره ابتدایی :

1_ کج نویسی 2_ راست نویسی بیش از حد 3_ پرفشار نوشتن 4_ نامرتب نویسی 5_ فاصله گذاری بیش از حد 6_ زاویه دار نویسی
 علل متفاوت دیگری در این زمینه وجود دارند که باعث می شوند دانش آموزان ابتدایی علاوه بر درس فارسی در سبای دروس خود با مشکلاتی دیگر مواجه شوند. در این زمینه با اقداماتی صورت گیرد. از اقدامات مهم به صورت زیر است: 1_ روان نویسی در اختیار دانش آموز قرار دهید تا خطوطی به دلخواه رسم کند 2_ نحوه ی مداد دست گرفتن دانش آموز باید صحیح باشد (مداد باید بین انگشت شصت و انگشت اشاره قرار گرفته، از بالای قسمت تراشیده شده گرفته شود) 3_ از کودک بخواهید کاغذهای باطله یا کاغذ روزنامه با دست هایش مجاله کند تا عضلات و ماهیچه های دست او قوی شوند 4_ خط های موازی با فاصله ی کم و زیاد رسم کنید و از دانش آموز بخواهید تا وسط دو خط موازی یک خط رسم کند 5_ دو نوار موازی هم را با فاصله ی مناسب بر کاغذ بچسبانید و از کودک بخواهید تا بین این دو نوار بنویسد. با انجام این تمرین می توان امیدوار بود که در مدت کوتاهی نارسانووسی اصلاح شود. اما از دلایل و علل متفاوت مشکلات نوشتن به مواردی چون عدم حرکت مناسب انگشتان، عدم هماهنگی چشم و دست، بی قراری و تحرکی بیش از حد، تاخیر در تکلم، فقر آموزش، خطا در ادراک دیداری اشاره کرد (شبنایی و همکاران او، 1396).

شواهد پژوهشی بسیاری نشان می دهد که اختلال دیکته نویسی در دانش آموزان دارای مشکل یادگیری ویژه در نوشتن، هم در نظام املا ی شفاف و هم در نظام املا ی مبهم دشوری های مداوم و مزمنی است. که با خطر مضاعف ترک تحصیل، پیشرفت تحصیلی پایین و مشکلات هیجانی رابطه دارد. فرایند دیکته نویسی یا رمزگردانی از فرایند خواندن یا رمز گشایی چالش برانگیزتر است زیرا دیکته نویسی یا رمز گردانی تکلیفی تولیدی است، نه تکلیفی بازشناسی بنابراین ترمیم دشواری های دیکته نویسی سخت از دشواری های خواندن است، به ویژه اگر این دشواری ها به موقع و در طول سال های مدرسه درمان نشود (طیبی و همکاران و، 1398).

یکی از روش هایی که در خصوص درمان بیان نوشتاری مطرح شده است، برنامه ی راهنمای جمله فلپس است. آموزش مهارت در زبان نوشته است در درجه ی اول برنامه ای برای معلمان و درمانگران است که برای کودکان، نوجوانان، بزرگسالان، با نیاز های ویژه در یادگیری



نحوی نوشتن مقدماتی، در نظر گرفته شده است فلپس _گان⁴ و فلپس تراساکی⁵ (1982) اظهار داشتند که این برنامه، کودکان را در ساختن جمله کمک می کند. براساس پژوهش فلپس _گان و فلپس _تراساکی (1980) از آنجا که این برنامه، سیستماتیک، فردی و بسیار سازمان یافته است، دانش آموزان به طور موثر، از ایده به جمله و گام به گام به سمت پارگراف حرکت می کند. برای بیان واضح و معنی دار در نوشتن و ایجاد ساختار خوب در جملات، کلماتی که به جملات معنا دهد، مورد نیاز است. براین اساس دایانا فلپس⁶ اظهار داشت که نوشتن چیزی مفید، موثر و لذت بخش است. و نوشتن راهی برای فکر کردن یا دادن پیام نویسنده به خواننده است. که بخشی از زبان یا توانایی زبانی و همچنین بیانگر تعامل است. برنامه راهنمای جمله فلپس برای موارد زیر سازمان دهی شده است:

1_ رشد مهارت و روانی در نوشتن جملات 2_ گسترش جملات در موضوعات توصیفی 3_ تمرکز بر جملات خبری 4_ رشد توانایی برای تمرین تصحیح جملات غیر توصیفی و ناکامل 5_ تمرکز روی تصحیح خطاهای زمان فعل 6_ رشد نوشتن پارگراف ها 7_ تمرین در تصحیح پارگراف ها 8_ توانایی ایجاد یک تصویر ذهنی در یک پارگراف قبل از نوشتن جمله طی جلسات آموزشی براساس برنامه راهنمای جمله فلپس وبا استفاده از نگاره های کتاب فارسی (بخوانیم) کلاس اول دبستان، سوالات راهنما روی تابلو نوشته می شد تصویرنگاره ی اول از کتاب فارسی اول دبستان پیش روی دانش آموز قرار می گرفت. برای هر یک از سوالات یک جواب به عنوان نمونه به وسیله ی درمانگر گفته می شد. دانش آموز با توجه به تصویر، کلیه ی جملات را ز ابتدا تا انتها پشت سر هم بنویسد، به گونه ای که تشکیل یک متن بدهد و این رویه در کلیه ی جلسات دنبال می شد. اینکه چرا در برنامه ی آموزش از تصاویر نگاره های کتاب فارسی (بخوانیم) کلاس اول دبستان استفاده شد. نخست به این دلیل بود که نگار ها برای دانش آموزان آشنا بوده است و دوم، ویژگی های تصاویر نگاره ها بوده است. برای مثال، معلم: این تصویر دانش آموز (می خواند) پسر در حال دوچرخه سواری است. معلم: چه کسی ر حال دوچرخه سواری است؟ به کیست اشاره می کند؟ دانش آموز: پسر در حال دوچرخه سواری است. توجه داشته باشید که از دانش آموز انتظار می رود در جواب هر سوال، جمله کاملی ارائه شود و بر این جمله در رابطه با اجزای آن تاکید می کند (کشمیرشکن و همکاران او، 1400). بسیاری از پژوهشگران، مناسب ترین زمان برای آغاز درمان قبل از 10 سالگی می دانند، زیرا این باور عمومی وجود دارد که انعطاف پذیری مغز بعد از 12 سالگی کاهش می یابد و شروع آموزش کمکی بعد از این سن چندان مفید نخواهد بود. گروهی از والدین و معلمان، آموزش کمکی کودکان دارای مشکلات یادگیری را صرفا اختصاص به ساعاتی غیر از کلاس، با همان روش های مورد استفاده برای کودکان عادی، یعنی همان تکرار و تمرین می دانند. اما عده ی از محققان معتقد هستند که مشکلات یادگیری ویژه مانند: نوشتن و... نیازمند فعالیت های بیش از روش های معمولی تدریس است. و با توجه به ماهیت این اختلال برای درمان آن پیش بینی های گوناگونی ارائه شده است. از آنجا که مهارت خواندن و نوشتن نیازمند کشف اصولی الفبایی است. برنامه های آموزشی زیادی برای تعلیم هماهنگی میان صدا و حروف طراحی شده و در مطالعه های زیادی استفاده شده است. یکی از این برنامه ها، روش چند حسی اورتون و گلینگهام است. روش اورتون و گلینگهام شیوه ی نظام دار برای یادگیری صداها و ترکیب صامت و مصوت است. روشی منظم گام به گام، چند حسی، آواشناختی و ترکیبی که دستورالعمل آشکار و روشنی برای آواشناسی، مطابقت صدا و نشانه، بخش ها، ساختار شناسی، ترکیب و مفاهیم دارد. یکی از ویژگی های کلیدی روش اورتون و گلینگهام، چندحسی بودن آن و حواس دیداری و شنیداری و لامسه برای آموزش هجاها، ریشه ی کلمات و شناسه ها به شیوه ای ساختار مند و پی در پی است.

2-1. قریب نوپسی

⁴ Phelps Gunn

⁵ Phelps of Thraca

⁶ Diana



مشکل قرینه نویسی یکی از مشکلات رایج در اختلال نوشتن است. قرینه نویسی زمانی به وجود می آید که کودک درک درستی از چپ و راست نداشته باشد بدین معنی است که در این اختلال، کودک به درستی نمی تواند سمت چپ و راست صفحه را تشخیص دهد. در حقیقت معلم وقتی دیکته می گوید، کودک مطالب را به جای نوشتن از سمت راست، از سمت چپ می نویسد. این اختلال در نوشتن املا فارسی و همچنین نوشتن اعداد مشاهده می شود، به گونه ای که اعداد را از راست به چپ می نویسد. بروز اختلال قرینه نویسی در سنین قبل از دبستان و در ماه های نخست ورود به کلاس اول دبستان طبیعی است. اما اگر این مشکل در پایه های بالاتر باز هم مشاهده شود و مشکلاتی برای تحصیل دانش آموز ایجاد شود، بای برای برطرف کردن این مشکل اقداماتی صورت گیرد. در این زمینه اقداماتی صورت گرفته است: 1_ آشنایی کودک با اندام هاب بدن او و جهت های آنها، کودک 4 تا 7 سال باید بتواند درک درستی از اندام های بدنش داشته باشد. در واقع می توان برای او یک طرح آدمک رسم کرد و از او بپرسیم گوش های او کجاست در کدام جهت هستند؟ دست های او کجا هستند؟ و این پرسش ها را به طور مکرر و به روش های مختلف از او بپرسیم. تا مشکل جهت یابی او برطرف شود. 2_ آشنایی با دست چپ و راست: یک توپ یا هر وسیله دیگری را در دست خود قرار دهیم و پشت به کودک در فاصله ی یک و نیم متری بایستید به صورتی که کودک پشت سر ما باشد. دستان خود را باز می کنیم و از کودک سوال می پرسیم، توپ در کدام جهت است ؟ و این کار را چندین بار با او تکرار کنیم. 3_ آشنایی با سمت چپ و راست صفحه کتاب و دفتر: یک مقوای سفید را روی زمین یا صندلی قرار دهیم. صفحه ی مقوا را به وسیله ای رمان به دو قسمت مساوی تقسیم کنیم. در هر طرف مقوا وسایلی یا اشیایی قرار دهیم مثلاً از دانش آموز بپرسیم مداد در کدام قسمت مقوا است؟ سایر اشیاء در کدام قسمت مقوا هستند؟ این کار را چندین بار تکرار کنیم تا این مشکل قرینه نویسی او حل شود. راه حل واقداماتی دیگر در این زمینه وجود دارند و به حل این مشکل دانش آموزان کمک بسیاری کرده است. نکته ی مهم تر در برطرف کردن مشکل قرینه نویسی برطرف کردن مشکل ریشه ای آن است که همان عدم جهت یابی صحیح دانش آموز است (شیرمحمدی و همکاران او، 1397).

برای قرینه نویسی در نوشتن دانش آموزان ابتدایی، معلم یا درمانگر به صورت های مختلفی برای برطرف کردن مشکل قرینه نویسی عمل کند. یکی از این راهکارها، دانش آموز روبه روی آن فرد (معلم، مربی، درمانگر و...) قرار می گیرد و هر عضوی را که مربی یا معلم حرکت دهد، دانش آموز باید همان عضو را حرکت دهد. اگر معلم دست خود را به سمت چپ حرکت دهد، دانش آموز باید همان کاری را که معلم یا درمانگر انجام داده است دانش آموز باید هم انجام دهد. این تمرین باعث تقویت جهت یابی (چپ و راست، بالا و پایین) می شود و در بقیه دروس خود مثل ریاضی در نوشتن اعداد و تشخیص جهت نوشتن اعداد با مشکل مواجه نمی شود. همچنین در درس فارسی و دیکته نویسی و سایر مهارت های فارسی با مشکل مواجه نمی شود (جلیل آبکنار، عاشوری، 1392).

در بعضی اوقات مشکل نوشتن دانش آموزان به توانایی های حرکتی او مربوط است. مانند: چهار و دست پا رفتن، پریدن، دویدن، لی لی کردن، پرتاب کردن، راه رفتن و... دچار مشکل و ناراحتی هستند. در توانایی های حرکتی مربوطه به عضلات ظریف و پیچیده مانند: سوزن نخ کردن، قیچی کردن، رنگ کردن، تاکردن، مهره نخ کردن، بستن بند کفش، نقاشی کردن و... دچار مشکل هستند کودکان با مشکلات در تشخیص و درک بینایی با اینکه از دید کافی و قدرت بینایی لازم برخوردار هستند، اما مشکلات این کودکان در موارد زیر است:

1_ تشخیص و شناخت شکل ها و طرح های ریاضی و هندسی

2_ جور کردن اشیاء بر اساس شکل و اندازه

3_ تشخیص و درک تصویر اصلی از زمینه ی آن

4_ تشخیص جزء از کل

5_ تشخیص حروف و کلمات از یکدیگر



در پژوهشی تحت عنوان تاثیر تقویت حافظه دیداری بر کاهش شدت اختلال نوشتن در دانش آموزان ابتدایی دارای اختلال نوشتن نشان داد که تقویت حافظه دیداری بر شدت اختلال نوشتن تاثیر معنا داری دارد. نیز در پژوهشی تحت عنوان بررسی تاثیر فعالیت های دیداری و حرکتی و هماهنگی عضلات بر تقویت مهارت های نوشتن دانش آموزان نارسانویس دوره ابتدایی نشان داده استفاده از فعالیت های در نظر گرفته شده (دیداری و حرکتی، تقویت عضلات دست و هماهنگی چشم و دست و...) اثرات مفیدتری از جمله بهبود عملکرد نوشتن و خوانا نویسی و کاهش نارسانویسی دارد (شبانى و همکاران او، 1396).

مطالعات بیان می کند که بخش دیداری یا همان حافظه دیداری در زمینه درک، دقت، و حافظه نقش مهمی در یادگیری دارد. وزیر مولفه بینایی، در عملکرد کلاسی و تحول مهارت های تحصیلی از قبیل رمز گشایی خواندن، درک خواندن، ریاضیات، و بیان نوشتاری (از جمله املاء) به عملکرد مناسب این بخش مربوط هستند. جهت اینکه مشکل نوشتن دانش آموزان برطرف شود یکی از مولفه هایی که باید به آن توجه کرد، تقویت حافظه دیداری است. زیرا آن کار باعث کاهش مشکل نوشتن می شود، یکی از این روش ها جهت تقویت حافظه دیداری استفاده از بازی درمانی است. یکی از این بازی های مورد نظر: الف. صفحه ای متشکل از اشکال مختلف به افراد گروه داده می شود و با نام بردن هر یک از اشکال، کودک می بایست آنها را پیدا کند و در صفحه مورد نظر مخصوص خود علامت گذاری کند. ب) نقاشی از حیوانات به دانش آموزان نشان داده می شود، سپس نقاشی پوشیده می شود و افراد گروه باید نقاشی را از حفظ بکشند. دوباره نقاشی نشان داده می شود تا دانش آموزان جزئیات از قلم افتاده را کامل کنند این روند چند بار تکرار می شود تا نقاشی کامل شود (زینی و همکاران او، 1397).

پژوهشگران در مطالعه های دیگر، کنترل اندام حرکتی و یادگیری حرکت های مربوط به گفتار را مورد بررسی قرار دادند. آنها دریافتند که آموزش دیداری اثر به دست آمده بر میزان و سرعت یادگیری حرکتی را دوام میبخشد. آنها همچنین دریافتند که آموزش جسمی-حسی متمایز تحریک پذیری اولیه ی قشر حرکتی را افزایش میدهد و میزان یادگیری حرکتی را بهبود میبخشد. برای تقویت اندام های حرکتی برنامه های درمانی صورت گرفته است: لی لی رفتن روی خط های کشیده شده و همزمان نگه داشتن توپ در دست، 2. پریدن به شکل جفت پا از روی موانع و همزمان دست زدن در کنار هر مانع، 3. عبور از الاستیک و همزمان گرفتن توپی که به سمت کودک پرتاب می شود؛ 4. ایستادن روی تخته تعادل و همزمان پرتاب توپ به جهت های مختلف، 5. چشم بسته انداختن توپ درون سبد (مطهری و همکاران او، 1401). یکی از تمرین های که برای تقویت حافظه دیداری کودک در نظر گرفته شده است، تمرین تصویر خوانی می باشد. این تمرین به این صورت است که معلم یا مربی حتی والدین تصویری را به مدت چند لحظه برای کودک پخش کنیم یا به صورت کارت های تصاویر نشان کودک دهیم و از دید او مخفی کنیم حالا درباره ی آن تصویر سوالاتی از کودک می پرسیم به طور مثال: تصویر خورشید داشت؟ رنگ سقف خانه چه رنگی بوده است؟ گل ها چه رنگی بودند؟ این قبیل سوالات از کودک می پرسیم و به طور مکرر این تمرین را انجام دهیم تا حافظه دیداری او تقویت و مشکلات نوشتن او تا حدی کاهش پیدا کنند (جلیل آبکنار، عاشوری، 1392).

تمرین دیگری که در جهت تقویت حافظه دیداری بیان شده است به این صورت است که روی کارت مقوایی کلماتی نوشته شده است مانند: سامان، مادر، نوزاد، پدر، این کلمات به دانش آموز نشان داده می شود و بعد چند لحظه از او مخفی می شود و به دانش آموز گفته می شود کلماتی را که مشاهده کردی را به ترتیب بازگو کن. برای بار اول این تمرین برای دانش آموز دشوار است باید استمرار و دوام زیاد در این تمرین باشد تا حافظه دیداری دانش آموز و ترتیب و توالی او تقویت شود تا مشکلات نوشتن او هم برطرف شوند (بنیسی، غلامی، 1401).



نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی مشکلات نوشتن دانش آموزان ابتدایی در درس فارسی مقطع ابتدایی، و بیان راهکارهایی جهت کاهش مشکلات نوشتن دانش آموزان صورت گرفته است. با توجه به عصر اطلاعات و فناوری و افزایش آگاهی معلمان و والدین مشکلات آموزشی دانش آموزان بیشتر قابل مشاهده شده است. و دغدغه والدین و مربیان در زمینه برطرف کردن مشکلات آموزشی دانش آموزان افزایش پیدا کرده است. نوشتن یکی از مهارت های زبانی مهم است و در مقطع ابتدایی نقش حیاتی دارد. بنابراین اگر دانش آموزی در مقطع ابتدایی و علی الخصوص در پایه های پایین تر (اول، دوم، سوم) نتواند مهارت نوشتن را به درستی یاد بگیرد در پایه های بالاتر مشکلات جدی در نوشتن مواجه می شود. زیرا یادگیری بیشتر دروس ریشه در نوشتن دارد و زیر بنای آنها نوشتن می باشد. بنابراین اگر دانش آموزی نتواند جمله نویسی در درس فارسی را به خوبی یاد بگیرد در پایه های بالاتر با مشکلات انشانویسی مواجه می شود یا اگر دانش آموز در حافظه دیداری خود ضعف داشته باشد در نوشتن او تاثیر منفی دارد.

پژوهشی را ویرجینا⁷، آسلینگ⁸ و هالی⁹ (2008) تحت عنوان پردازش املا و حافظه دیداری در هجی کنندگانی که به صورت غیر منتظره ای املای ضعیفی داشتند، انجام داده اند نتایج نشان می دهد آگاهی واج شناختی ضعیف از خصوصیات هجی کنندگان بسیار ضعیف است و آنها بر مهارت پردازش املا کلمات باقاعده و کلمات بی قاعده همچنین در بازیابی انتقال حروف در کلمات طولانی کندتر و مستعد خطای بیشتری هستند.

منابع

الداغی، آنیثا (1399). تاثیر دست ورزی بر مهارت دست نویسی و انگیزه ی نوشتن دانش آموزان مقطع ابتدایی دارای اختلال نوشتن در منطقه 18 آموزش و پرورش تهران، دومانه نامه بین المللی.

بنیسی، وحید (1401). راهکارهای پیشنهادی جهت بهبود اختلال نوشتن (دیسگرافیا) (مطالعه موردی: دانش آموز کلاس ششم).

پرویزیان، مهناز، بردیده، محمدرضا، مظفری، محمد، امیدوار، بنفشه (1401). تدوین بسته رفتار درمانی شناختی و اثر بخشی آن بر خودکار آمدی دانش آموزان دارای اختلال یادگیری خاص دیکته، نشریه ی پرستاری کودکان.

⁷ Virginia

⁸ Asling

⁹ Holly



- جلیل آبکنار، سمیه ،عاشوری،محمد(1392). نکته های کاربردی برای آموزش دانش آموزان با اختلال یادگیری(اختلال در خواندن،نوشتن ودیکته.
- حوایی،ناصر،رضایی ،ماندانا،طالبی،قدمعلی،فرنام ،علیرضا(1391).تکرار پذیری آزمون های پورد وپگبورد وتمايز دونقطه در دانش آموزان با اختلال نوشتن رشدی،مجله علمی،پژوهی توانبخشی نوین دانشکده توانبخشی،دانشگاه علوم پزشکی تهران(6).
- رشیدی،نرگس،صالحی،حمید،صفوی همای،شیل(1398).دوفصلنامه پژوهش در مدیریت ورزشی ورفتار حرکتی.
- زینی،مرضیه،بلوچی انارکی،محمد(1395). مقایسه عناصر آزمون ترسیم آدمک در کودکان با وبدون اختلال نوشتاری، فصلنامه ی سلامت روانی کودک.
- زینی،مرضیه،جعفری فروشن،علی،خاکسار،الهام، بلوچی انارکی،محمد،معتبر،ناهید(1397).فصلنامه روانشناسی تربیتی(48).
- شیرمحمدی،سمیرا،کلیشادی،رویا،حاجی،آقاجونی،زهره،امیدی،آذر(1397).بررسی علل وراهکارهای درمانی اختلال نوشتن،نارسانویسی،قرینه نویسی،وارونه نویسی،کنفرانس ملی دستاوردهای نوین جهان در تعلیم و تربیت،روانشناسی،حقوق، مطالعات فرهنگی،اجتماعی.
- شبان،رحیم،خدایاری شوطی،سعید،بابازاده هاسونی،زهره(1396).اختلالات دیکته نویسی در مقطع ابتدایی(مطالعه موردی:اختلال دیمته نویسی معین)فصلنامه علمی ،تخصصی آموزش پژوهی(11).
- طیبی،راضیه،حسن آبادی،حمیدرضا،کدیور،پروین(1398).کارآمدی آموزش چندمولفه ای دیکته نویسی برای کودکان دارای اختلال یادگیری اختصاصی دیکته:طرح آزمایشی تک آزمودنی.
- کمالی نهاد،علی اکبر،دهانی،مجیب عبدالرحمن،جهانیده،جواد(1401).تحلیلی بر چگونگی رفع اختلالات خواندن ونوشتن در دانش آموزان دوزبانه، نشریه ی پویش در آموزش علوم انسانی دانشگاه فرهنگیان.
- کشمیر شکن ،مهديه،فرامرزی،سالار،عابدی،احمد(1400).تاثیر برنامه راهنمای جمله فلپس بر عملکرد بیان نوشتاری دانش آموزان با اختلال یادگیری ویژه،نشریه توانمند سازی کودکان استثنایی.
- گرچی زاده اردشیری،مهناز (1400).مروری بر اختلال های خواندن ونوشتن در کودکان،ماهنامه علمی ،تخصصی مدیریت.
- مطهری صدر،سکینه،بختیار پور،سعید، رضانی،احمد،عسگری،پرویز(1401).اثر بخی روش دیداری ،حرکتی کپارت بر بهبود مهارت نوشتن دانش آموزان دوره ابتدایی با اختلال یادگیری ویژه،فصلنامه تعلیم و تربیت.
- مطلق،عادل،خادمی،ملوک،دانشگر،مریم(1398)بررسی آموزش نوشتن در کتاب های درسی آموزش فارسی ونگارش دوره ابتدایی بر مبنای رویکرد فرآیند محور وبرنامه قصد شده. فصلنامه علمی، پژوهی زبان پژوهی دانشگاه الزهرا(س).
- مختاری،خدایار،امیری باغبادرانی،محمد جواد،الیکی،محمد،سامع،سروش(1397).نگرشی بر راهبردهای تدریس موثر در آموزش فارسی ابتدایی،کنفرانس ملی دستاوردهای نوین جهان در تعلیم و تربیت،روانشناسی،حقوق،مطالعات فرهنگی،اجتماعی.
- مهردادصدر،محمد،دهقانی احمدآباد،زهره،جعفری،لیلا(1398). مقایسه اثربخشی روش آموزشی سینا وترکیب واج ها در اصلاح مشکلات نارسانویسی دانش آموزان پایه دوم وسوم ابتدایی، فصلنامه کودکان استثنایی(3).